

PERSONLIGHEDENS NIVEAUER

En forskningsstrategisk grundmodel for studier af voksendudvikling i et personlighedspsykologisk perspektiv

Jan Tønnesvang

Artiklen fremstiller en forskningsstrategisk grundmodel for studier af personlighedsudvikling i voksenalderen. Modellen er en videreudvikling af D. P. McAdams' »framework for studying persons« (1996), hvor der skelnes mellem personlighedens having-, doing-, and making-sides. Dette framework foreslås udvidet med en såkaldt have-doing-side, og der anvendes en organisationsdynamisk forklaringslogik til præcisering af de fire personlighedssiders måde at være relateret til hinanden på. Med den foreslåede udvikling af modellen bliver det bl.a. muligt at inkludere betragtninger af internaliseret selvregulering i afklaringen af, ikke kun hvad, der driver og former menneskeliv, men hvordan og hvorfor, sådanne hvad virker på individet, som de gør. Modellen gør det muligt at relatere en bred vifte af umiddelbart forenelige og uforenelige teoretiske og empiriske studier til hinanden. Dermed kan modellen anvendes i en integrativ bestræbelse på empirisk at undersøge og teoretisk at vurdere en mangfoldighed af forbindelser mellem forskellige elementer i den menneskelige personlighed og dennes livslange udvikling. Artiklen bevæger sig ikke som sådan ud i specifikke studier af voksenlivets psykologi, men bereder med den forskningsstrategiske grundmodel vejen for, at forskellige typer af disse kan relateres meningsfuldt til hinanden¹.

Afgrænsning og forbehold

Psykologihistorisk har der været mange forskellige bud på, hvad der er kerneparametre i forståelsen af den menneskelige personlighed. Nogle har vægtet adfærd, andre har vægtet personlighedstræk, endnu andre har vægtet kognitive konstruktioner, emotioner eller forskellige former for motivation

---

1 Artiklen bygger videre på mine ansatser til den forskningsstrategiske grundmodel, som blev fremsat i Tønnesvang (2005, del IV). Der vil derfor kunne genfindes passager fra dette arbejde i det følgende.

og behov i mere eller mindre hierarkiske organiseringer, og i de senere år har man set en stigende interesse for at forstå personlighed og identitet i fortællingsterminologi. Enkelte af de historiske bud har været tilstræbt non-reduktionistiske (fx Allport, 1937) men mange har været reduktionistiske i enten en 'hård' eller en mere 'blød' version. Mens fortalere for en hård reduktionisme har ment, at man kan forklare personligheden ud fra ét specifikt domæne og borteleminere alt det, som falder uden for dette, så har fortalere for en blød reduktionisme anerkendt, at en bred mangfoldighed af faktorer har betydning, men dog således at de forskellige faktorer i sidste ende får deres betydning ud fra måden, hvorpå de er afledninger af den centrale præmis. Behaviorismens fornægtelse af alt andet end synlig adfærd er et velkendt eksempel på en hård reduktionisme, mens den freudianske og den trækteoretiske tilgang er kardinaleksempler på blød reduktionisme. Hård og blød reduktionisme ser man stadig, fx i visse neurobiologiske tilgange og i de narrativitetsteorier, der gør fortællinger til altings omdrejningspunkt. På den anden side ser man også forsøg på både at sammentænke netop neurobiologi og narrativitet (Damasio, 1999) og på at tænke non-reduktionistisk og sammenhængsskabende om den menneskelige person i det hele taget (se fx Mayer, 2005).

Nærværende artikel bevæger sig i et non-reduktionistisk felt med sin bestræbelse på at fremstille en begrebsramme, der kan danne grundlag for empirisk at undersøge og teoretisk at forstå og forklare en mangfoldighed af forbindelser i den menneskelige personlighed. Det skal understreges, at det er begrebsrammen og dennes strukturelle komposition, der er artiklens hovedsag, hvilket betyder, at der vil blive efterladt en bred vifte af spørgsmål om den menneskelige erfaringsverden og oplevelsesfænomenologi til senere udforskning. Det skal endvidere understreges, at der er tale om en *personlighedspsykologisk* begrebsramme, der – som en sådan – ikke omfatter alt muligt andet end den menneskelige personlighed, hvorfor den i andre psykologiske, socialvidenskabelige og biologiske disciplinråders optik kan forekomme at være reduktionistisk på sin egen vis. Jeg skal ikke undsige mig, at dette er tilfældet, men skal dog samtidig opfordre til, at man ikke uden videre tager de manglende behandlinger af bestemte fænomenområder til indtægt for at være mangler i den teoretiske konstruktion. Det forhold, at jeg i artiklen fx ikke beskæftiger mig med, hvorledes *forskellige* kulturelle logikker og praksisformer specifikt slår sig igennem i de enkelte elementer i den udviklede model, betyder *ikke*, at jeg anser kulturforskelle for at være uden betydning. Tværtimod, så vil man med den fremstillede models teoretiske logik opfatte kultur som et konstituerende element i den menneskelige personlighed. Blot er det ikke kulturvariationer, der sættes i figur, men derimod bestemmelsen af strukturelle niveauer i personlighedens komposition. Mit afsæt vil være D. P. McAdams' »framework for studying

persons« (1996) og mit mål vil være at bidrage til den fortsatte udvikling af dette som en forskningsstrategisk model for at sammentænke personlighedspsykologiske studier af voksenudvikling.

Personlighedens having-, doing-, and making-sides

Grundtesen i McAdams' framework er, at man for at komme til forståelse af, hvad det vil sige at være en person, må arbejde med reference til tre hoveddomæner i dennes psykiske make-up. De tre domæner benævnes hhv. personlighedens *having-side*, *doing-side* og *making-side*. De er lokaliseret på hver sit abstraktionsniveau og kan med mine ord og tilføjelser (og i overensstemmelse med den principielle logik i McAdams' fremlægginger) karakteriseres som følger:

Niveau I: På *the having-side* finder man menneskets 'dispositionelle signaturer', dvs. de dekontekstualiserede, komparative egenskaber, hvormed det adskiller sig fra andre. Sådanne dispositionelle signaturer kan betegnes 'basale tendenser' og kan fx henviser til et medfødt temperament, et bestemt medfødt optimalt stimulationsniveau, aggressionsdispositioner, grundlæggende personlighedstræk mm. Afhængigt af, hvilken viden, man som *having-side*-forsker (eller en hvilken som helst anden forsker) måtte interessere sig for, må man i sagens natur fokusere på de – for ens forskningsinteresse – rette sider af sit genstandsområde. Man kan fx være interesseret i at udforske individuelle forskelle i temperament og det eventuelle neurobiologiske grundlag for disse. I så fald vil man reducere sin forskningsgenstand metodisk, så den ikke handler om alt muligt andet end netop temperament og det mulige neurobiologiske grundlag for dette. En sådan metodereduktion er nødvendig, hvis man overhovedet skal opnå viden om noget. Udfordringen består så blot i *ikke* at forveksle den metodisk reducerede viden, man dermed finder frem til, med helheden af den genstand, man netop kun har fat i en del af. Mener man eksempelvis, at alt, hvad der er at sige om den menneskelige persons mentale liv, det er sagt med studiet af temperament og det neurobiologiske grundlag for dette, så har man lavet en *ontologisk reduktionisme*. Mens metodiske reduktioner er nødvendige i enhver form for erhvervelse af empirisk viden, så er ontologisk reduktionisme både unødvendig og uhensigtsmæssig for den teoretiske forståelsesudvikling. Dette gælder i sagens natur ikke kun i forhold til *the having-side* men i forhold til alle de forskningsniveauer, man måtte bevæge sig på.

I sin karakteristik af *the having-side* fremhæver McAdams så særligt personlighedspsykologiske grundtræk med reference til 'The Big Five' (BF) eller the Five Factor Model (FFM), der henviser til de fem fundamentale

faktor-dimensioner, hvorpå personer adskiller sig fra hinanden². Selvom fem-faktorister karakteriserer de fem dimensioner i BF en anelse forskelligt, så er de nogenlunde enige om, at det drejer sig om:

- (1) **Extraversion**, der måler graden, med hvilken man som person er aktiv, selvhævdende, ambitiøs, energisk, udadrettet og snakkesalig
- (2) **Agreeableness**, der måler graden, med hvilken man som person er omgængelig, tilgivende, generøs, flink, sympatisk og tillidsfuld
- (3) **Conscientiousness**, der måler graden, med hvilken man som person er effektiv, organiseret, god til at planlægge, pålidelig, ansvarlig og grundig
- (4) **Neuroticism**, der måler graden, med hvilken man som person er ængstelig, selvmedlidende, anspændt, pirrelig, ustabil og bekymrende
- (5) **Intellect** eller **Openness to experience**, der måler graden, med hvilken man som person er artistisk, imaginativ (vs. logisk), indsigtfuld, original, samt bredden af ens interessefelt

Ved personlighedstestning, hvor mennesker scorer forskelligt på BF (eller på en hvilken som helst test af personlighedstræk), får man en viden om dele af det egenskabsstof, som disse menneskers personlighed er gjort af. Sådanne former for viden er i sig selv relevant, men det er væsentligt at hæfte sig ved, at der ikke er tale om en viden om, hvorledes de testede personer prøver at udrette noget *i, med* og *for* deres liv, og at der heller ikke er tale om en viden om, hvorledes de udvikler forståelse for deres tilværelsesengagementer og deres identitet over tid. Hvis trækteoretiske og faktoranalytiske tilgange står alene, vil de resultere i – hvad McAdams kalder – »a *Psychology of the Stranger*« (p. 301), dvs. en psykologi om de førstehåndsindtryk, som man får af andre, når man møder dem på eller med observerende distance. De personlighedsprofiler, man får fremmanet med trækteoretiske testapparater, er m.a.o. et metodisk reduceret billede af det egenskabsrum, der hører til the having-side. Selvom de kan være værdifulde som et sådant billede, så skal de ikke tages for at være mere, end de er.

---

2 I den trækteoretiske litteratur skelnes der mellem Big Five (BF) og fem faktormodel-len (FFM) på den måde, at BF anvendes inden for den leksikalske tilgang, mens FFM anvendes inden for den dispositionelle tilgang. Repræsentanter for disse to tilgange er fx Lewis Goldberg (BF) og Costa & McCrae (FFM). Den centrale forskel er, at BF alene anvendes beskrivende i forhold til personers konstaterede adfærdsmanifestationer, mens FFM anvendes i forklaringsammenhæng, forstået på den måde, at man ud fra femfaktoranalyser mener at kunne forudsige testede personers adfærdsstil over tid. I nærværende artikel vil jeg ikke gå ind i denne diskussion, hvorfor jeg da også vil anvende de to betegnelser synonymt.

Niveau II: *The doing-side* henviser i bred forstand til handlingsprocessualiteten i menneskers liv, dvs. til måden, hvorpå personer med deres handling og adfærd er flettet ind i deres omgivelser, og med deres personlige stræben, følelser og tanker er engageret i sig selv og hinanden. Til domænet hører bl.a. også de strategier og planer, den særlige *kognitive stil* (Sternberg, 1997) og de særlige *forklaringsstile* (Peterson, 1991) samt de *bekymrings-* og *copingstrategier* (hhv. Boenke et al., 1998; og Pargament, 1997), hvormed de forholder sig til forskellige udfordringer og opgaver i de sociale og kulturelle livsrum, de bevæger sig i. Fænomener på dette doing-niveau er på den ene side kontekstualiseret (de finder sted i eksistentielle og positionelle rum af forbundethed med andet og andre i omgivelserne) og på den anden side karakteriseret ved deres *fremtidige endemål* (McAdams, 1996, p. 304). Grundlæggende adskiller doing-fænomener sig fra having-fænomener ved deres *gørens-rettedhed*. Mens personlighedstræk er noget, man *har*, så er stræben, følen og tænken noget man *gør*. Der er med Katzenelson (2004, kap. 19) tale om bestemte *drivelser*, *rørelser* og *ydelser*³, som er forankret i tid og rum og i forhold til de sociale roller, man måtte have i forbindelse med at varetage forskellige funktioner: som kollega, partner, forælder, samfundsborger mm. Når man er stræbende, følede eller tænkende rettet mod nogen og noget, så er dette udtryk for en bestemt måde at orientere sig i tid, rum og relationer. Cantor (1990; Cantor et al., 1991) – der introducerede den anvendte skelnen mellem having og doing – fokuserer i sit arbejde på, hvorledes man er engageret i at løse bestemte livsopgaver (*life-tasks*). Hos Klinger (1977) og Little (1989) er man nogenlunde tilsvarende engageret med *current concerns* og i *personal projects*. Hos Bertelsen (2000, 2005) er man intentionelt engageret i at udvikle og opretholde *tilværelsesprojekter*, og hos Emmons (1999) – der arbejder med eksplicit reference til the doing-side i McAdams' taksonomi – er det individets *personal strivings* og den eksistentielle betydning af såkaldte ultimative anliggender, der er fokuspunkt⁴. Empirisk viden om the doing-side erhverver man sig bl.a. ved systematiske kliniske og fænomenologiske studier samt ved kvalitative interview, hvor man bl.a. søger at afdække menneskers 'teleonomic trends' (Allport, F., 1937), dvs. deres tendens til typisk at prøve på at opnå noget bestemt i og med dét, de gør. Der findes dog også formaliserede test, med hvilke man undersøger elementer i the doing-side, fx Sternbergs 'Thinking Styles Inventory', der afdækker individuelle variationer i kognitiv stil (Sternberg, 1997),

---

3 Katzenelson (2004) foreslår de fænomenologiske termer *drivelse*, *rørelse* og *ydelse* for hhv. *drivkræfter* (*drivelse*), *følelse* (*rørelse*) og *erkendelse* (*ydelse*). Jeg nævner dem i forbifarten for netop at understrege begivenhedskarakteren af stræben, følen og tænken.

4 Med såkaldte ultimative anliggender menes anliggender med en definitiv værdimæssig betydning, der har en central organiserende funktion i menneskers livsappetit, livsforvaltning og selvforståelse.

og Emmons' 'Personal Strivings Test', der afdækker individers personlige stræbender, og hvorledes disse relaterer sig til hinanden (Emmons, 1999). Mens testbatterier som 'The Thinking Style Inventory' er konstrueret på traditionel vis i den forstand, at den testede person forholder sig til en række for-formulerede spørgsmål, så er 'The Personal Strivings Test' særlig på den måde, at den starter ideografisk ud med, at personen selv anfører en række stræbender, som han vurderer som værende karakteristiske for, hvad han typisk *prøver på* at gøre eller opnå med sine dagligdagshandlinger. Dernæst værdisætter testpersonen selv de enkelte stræbender i forhold til hinanden i en matrix, der viser, at givet han lykkes i den ene stræben, da vil dette have en mere eller mindre positiv eller negativ indflydelse på, om han lykkes eller mislykkes i hver af de andre stræbender. Ud fra de ideografisk anførte stræbender tegnes der på denne måde et billede af, på hvilke områder de selvformulerede stræbender hhv. understøtter eller modarbejder hinanden, hvorved den testede person får selvsyn for, på hvilke områder han evt. har motivkonflikter, og hvori disse består. Denne del af testapparatet har i sig selv en værdi som et selverkendelses- og samtaleredskab i professionspraktiske sammenhænge, fx i terapeutiske sådanne men også i voksenpædagogisk regi og i personaleudviklingssammenhæng. Den forskningsmæssige værdi af redskabet er dog betinget af, at der laves analyser af de ideografisk anførte stræbenders mål og karakter med anvendelse af en række nomotetiske kategorier, der gør det muligt at undersøge, hvorledes forskellige typer af stræben (og den mentale organisering af disse) måtte korrelere med forskellige grader af livsmening, glæde, vitalitet, psykopatologi, evne til coping mm. Hos Emmons laves sådanne analyser på grundlag af en skelnen mellem de anførte stræbenders mål udfra:

- **Målenes indholdsmæssige karakter:** dvs. om de anførte stræbender fx er mestringsrelaterede (achievement), magtrelaterede (power), relationsrelaterede (affiliation) eller nærheds- og samhørighedsrelaterede (intimacy); om de vedrører én selv (er intrapersonelle) eller andre (er interpersonelle); om de vedrører personlig vækst og sundhed eller er maladaptive og selvdestruktive; om de vedrører måden, hvorpå man repræsenterer sig selv over for andre, eller hvorledes man er nok i sig selv; og om de rummer generative og spirituelle elementer.
- **Målenes mentale organisering:** dvs. om der er konflikter mellem forskellige stræbender mod bestemte mål og med hvilken grad af differentiering de forskellige stræbender optræder for individet
- **Målenes typiske orientering:** herunder dels hvilket abstraktionsniveau de anførte stræbender gennemgående befinder sig på, (er de højabstrakte og udtryk for, at man stræber efter at *være* en bestemt person, eller er de lavabstrakte og udtryk for, at man stræber efter at *gøre* konkrete ting i forhold til bestemte mål). Og dels om de anførte stræbender har karakter af tilnærmelse (approach) eller undgåelse (avoidance), hvor et eksempel på

en undgåelsesstræben kunne være, at man sætter sig et mål om at skrive en artikel for at *undgå* at blive fyret.

Jeg skal ikke gå i detaljer med de fund, som Emmons har gjort i sin studier af voksnes personlige stræbender men blot antyde med en illustration og et citat, hvorledes der i en række af disse studier tegner sig det billede, at ikke alle mål er 'lige meget værd' i deres betydning for en oplevet velvære ved livet.

Figur 1. Goal Predictors and subjective well-being (efter Emmons, 1999, p. 47)

Related to positive indicators of well-being	Related to negative indicators of well-being
<ul style="list-style-type: none"> • Affiliation-intimacy goals • Spiritual goals • Generativity goals • Intrinsic goals • Approach goals • Lower-level goals • Goal commitment • Goal progress 	<ul style="list-style-type: none"> • Power goals • Extrinsic goals • Goal conflict • Goal ambivalence • Avoidant goals • Higher-level goals • Interpersonal goal hindrance

»...studies seriously question that the »American dream« of fame, fortune, and image is a desirable state of affairs to strive toward: in reality, it may present not a dream but a nightmare. Yet the latter class of goals remain a powerful draw in the lives of many people, despite its inability to provide lasting satisfaction. This situation suggests that either people's implicit theories of the types of outcomes that will lead to happiness is wrong, or that anticipated happiness and satisfaction are not the primary motivations for establishing and pursuing goals. Happiness may often be pursued in the marketplace in a consumer culture, yet that happens to be the wrong place« (Emmons, 1999, p. 49).

Niveau III: Vender vi tilbage til McAdams' taksonomi, så henviser *The making-side* til personers identitetsdannelse gennem skabelsen af mere eller mindre sammenhængende livshistorier. Sådanne livshistorier er psykosociale konstruktioner, der er lokaliseret i en given kulturkontekst med dennes fortællingsmytologi som meningshorisont for deres kreation. På det individuelle plan fungerer livshistorier som »et internaliseret og fortsat udviklende selvnarrativ, der inkorporerer såvel den rekonstruerede fortid, som det opfattede nu og den foregribne fremtid« (McAdams, 1996, p. 304). Som indikator på et menneskes oplevelse af at være den samme over tid er

dets identitet m.a.o. et resultat af de selvnarrativer eller livshistorier, som det konstruerer som led i at skabe en overordnet tråd i og formål med sit liv. Som en sådan tråd bidrager skabelsen af livshistorier (i sidste ende *en* overordnet livshistorie) til den mentale organisering af måderne, hvorpå man *er* stræbende og *har* sine personlighedstræk. De centrale analysepunkter i forståelsen af, hvad en livshistorie er, omfatter ifølge McAdams hhv.:

- Livshistoriers **indhold og struktur**: dvs. hvilke elementer, der indgår i livshistorier og hvordan de mentalt er organiseret og kommer til udtryk med en mere eller mindre optimistisk eller pessimistisk narrativ tone og som indeholdende bestemte typer af motivationelle og ideologiske hovedtemaer,
- **funktion**: dvs. hvilke identitetsskabende formål livshistorier tjener generelt og i deres særlige individuelle form for den enkelte,
- **udvikling**: dvs. hvordan og hvornår livshistorier udvikles og omskabes i prænarrative (barndom), narrative (ungdom og tidlig voksenalder) og postnarrative (midtliv og alderdom) livsperioder,
- **individuelle forskelle**: dvs. hvordan livshistorier er forskellige, og hvilke konsekvenser sådanne forskelligheder har for øvrige psykologiske parametre, såsom livsmening og livstilfredshed mm., og
- **mental sundhed**: dvs. hvad er elementerne – og hvorledes er disse elementer organiseret – i eksistentielt set ‘gode’ livshistorier. Bl.a. viser studier af såkaldte ‘commitment stories’ blandt 40-60 årige, at *generativitet* er en central livshistorisk parameter i evnen til at restituere sig selv efter belastende begivenheder (McAdams et al., 1997).

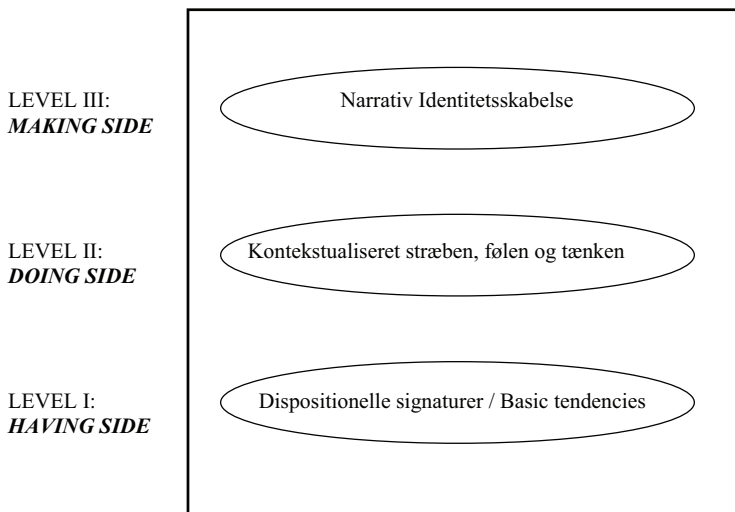
Empiriske studier af the making-side finder sted som narrative analyser af livshistorier på grundlag af såkaldte livshistorie-interview (se fx www.sesp.northwestern.edu/foley/instruments). Den viden, man erhverver gennem sådanne interview, er en specifik viden om menneskers selvfortalte liv. En sådan fortalt viden siger noget om, hvordan de i deres egen selvforståelse skaber enhed, identitet og formålsrettethed i deres liv, men det er kun indirekte en viden om deres konkrete handlingsprocessualitet (på doing-niveau) eller deres konkrete trækstruktur (på having-niveau). I grænsefeltet mellem making-siden og doing-siden finder man fænomener som *selv-skematisering* (Markus & Nurius, 1989) og *selvbiografisk hukommelse* (Conway & Pleydell-Pearce, 2000) m.m. Sådanne fænomener er konstituerende elementer i konstruktionen af selvnarrativer og burde måske indskrives som en selvstændig *make-doing*-side på niveau II ½ i frameworket, på samme vis som jeg senere vil argumentere for behovet for at udvikle en *have-doing*-side på niveau I ½? Hvorvidt man med en sådan selvstændig *make-doing*-side vil forbedre eller komplicere frameworket er dog for nuværende uklart, hvorfor jeg ikke skal forfølge spørgsmålet videre her.

I forhold til de psykologiske studier af personligheden i et McAdamsk framework er det centrale, at man for at indfange kompleksiteten i denne må arbejde med alle tre niveauer i hver deres metodisk reducerede perspektiv og undersøge, hvorledes niveauerne er empirisk og teoretisk relaterede til hinanden i såvel almen forstand som i individets ideografiske livsforvaltning. Selv har McAdams et al. (2004) lavet studier af, hvorledes de enkelte komponenter i Big Five korrelerer med bestemte typer af livshistorier, hvorved de bl.a. har kunnet dokumentere, at visse BF-træk er meningsfuldt relateret til enten narrativ tone, narrativt tema eller narrativ kompleksitet (p. 781). Således fandt de:

- et sammenfald mellem personlighedstrækket Neuroticism og en negativ narrativ tone,
- et vist sammenfald mellem personlighedstrækket Agreeableness og eksistensmodaliteten Communion som narrativt tema,
- et sammenfald mellem personlighedstrækket Openness to experience og en højere grad af strukturel kompleksitet i livsnarrativet,
- personlighedstrækkene Extraversion og Conscientiousness var mindre entydigt korrelerede med narrativ tone, tema og strukturel kompleksitet

Figur 2. Personlighedens niveauer, indholdsbestemt efter McAdams, 1996

Organisationsdynamik og niveausammenhænge

Arbejder man almenpsykologisk, er man optaget af at udvikle realvidenskabelige begrebsdannelser om og realitetskorresponderende modeller af det psykiske, der rummer så megen kompleksitet som muligt men samtidig

er overskuelige i deres logik og teoretiske forklaring af sammenhænge. I et sådant perspektiv er det oplagt, at McAdams' framework må påkalde sig opmærksomhed som en perspektivrig taksonomisk ramme omkring forholdet mellem livsnarrativer (identitet og identitets-stil), handlingsprocessualitet (herunder stræben, følen og tænken) og dispositionelle signaturer (bl.a. personlighedstræk, og i det hele taget medfødte funktionelle dispositioner), der åbner mulighed for at inddrage en bred vifte af teoretiske og empiriske studier af personlighedens kompleksitet, som ofte ikke relateres til hinanden i de enkelte forskeres arbejder. Selvom jeg oven for har placeret *having-doing-* og *making-*siderne i en niveaumodel, så tager McAdams dog ikke selv endelig stilling til, hvorvidt de tre sider skal forstås som sideordnede domæner eller som hierarkisk ordnede niveauer (1994, pp. 309-310). Selvom han understreger, at de tre personlighedssider *ikke* kan reduceres til hinanden (McAdams et al., 2004, p. 780), så giver han ikke et egentlig bud på en teoretisk forklaring på, hvorledes de så er forbundet med hinanden. På den ene side hævder han, at individets livshistorie har en organiserende effekt på både dets handlingsprocessualitet og dets personlighedstræk. Men samtidig hævder han på den anden side, at der er en relativ uafhængighed mellem de forskellige personlighedssider (1996, p. 316). Denne tilbageholdenhed ift. at tage stilling afspejler sig bl.a. i hans vekslende brug af betegnelserne niveauer, domæner og sider (levels, domains, and sides).

For en almenpsykologisk betragtning vil man være enig med McAdams i, at der må være tale om en samtidig sammenhæng og adskilthed mellem de tre personlighedssider. Men man vil ikke være helt tilfreds med modelkonstruktionen, hvis ikke den rummer et teoretisk bud på, *hvorledes* denne samtidige sammenhæng og adskilthed så kan forstås og forklares. Inspirationen til et sådant bud kan man hente i den organisationsdynamiske tænkning, som Bertelsen (2000; 2005) herhjemme har argumenteret overbevisende for som grundlag for at forstå og forklare niveausammenhænge i det psykiske. At Bertelsen arbejder med en anden indholdsbestemmelse af det psykiskes niveauer end den, man finder hos McAdams, er uden betydning i nærværende sammenhæng, hvor det er den principielle forklaringslogik i den organisationsdynamiske tænkning, der er på programmet.

Det, man vil hævde med den organisationsdynamiske forklaringslogik, er, at sammenhængene i psykens forskellige niveauer er af konstituerings/organiserings-logisk art, hvor de konstituerende og de organiserende elementer gensidigt muliggør og rammesætter hinandens funktionsmuligheder. Med konstitueringsaspektet henvises der til, at en højere ordens intentionel (selvorganiserende og egenvillet) psykes eksistens er betinget af forekomsten af en række konstituerende bio-neurologiske grundfunktionaliteter på et lavniveau og af en række konstituerende konative, kognitive og emotive grundfunktionaliteter på et mellemniveau. Disse såkaldte lav- og mellemniveau-funktionaliteter er både mulighedsbetingelse og rammesætter for, hvad en højere ordens selvorganiserende psyke med en bestemt konstitutiv

udrustning kan præstere og opleve. Med organiseringsaspektet henvises der så på den anden side til, at denne højere ordens intentionelle psyke netop også besidder en evne til selvorganisering i kraft af hvilken, den med grader af selvindsigt og egenvilje organiserer sit konstitutive grundlag (de nedre og de mellemste niveaues funktionaliteter) på individspecifik vis.

Som det fremgår af Tønnesvang (2005), mener jeg, at man med den organisationsdynamiske tænkning kan omskrive McAdams' taksonomi til en egentlig teoretisk forklaringsramme, der *både* holder fast i, at *having-*, *doing-* og *making-siderne* er relativt uafhængige systemniveauer, og at de som systemniveauer i konstituerings/organiserings-logiske relationer netop også er forbundet med hinanden. Logikken er, at de basale tendenser på det nedre *having-niveau* danner det konstituerende grundlag for forskellige former for handlingsprocessualitet på det mellemste *doing-niveau*, som så igen danner konstituerende grundlag for livshistoriefortælling på det øvre *making-niveau*.

Omvendt vil de identitetsskabende livshistoriefortællinger på niveau III så have en nedadrettet organiserende effekt på handlingsprocessualiteten, som så videre og sammen med de livshistoriske fortællinger vil have en nedadrettet organiserende effekt på forvaltningen af personlighedstræk og på, hvorledes disse *styles of expression* kommer til udtryk i et bestemt individs liv. Den nedadrettet organiserende effekt skal i så fald forstås som en manifestation af nedadrettet kausalitet i den af Emmecke et al. (2000, p. 23) foreslåede mediumversion⁵. I modsætning til en *stærk* version af nedadrettet kausalitet anerkender man *ikke* i mediumversionen, at der kan forekomme forvandlinger af selve naturgrundlaget for de højere niveaues eksistens og fungeren. Og modsat en *svag* version af nedadrettet kausalitet, så hævder man med mediumversionen, at noget nyt faktisk kan opstå i og med de højere niveaues organisering af de lavere niveauer via en aristotelsk formal kausalitet. Det centrale ved mediumversionen af nedadrettet kausalitet er altså, at den ikke har brug for antagelser om videnskabeligt uforklarlige forvandlinger af det nedre konstituerende grundlag, men blot siger, at der ved en højere ordens organisering af en lavere ordens konstituering kan udvikle sig noget nyt, uden at dette nye strider mod det konstituerende niveaus naturgrundlag og egenart. En sådan forståelsesramme vil ikke som sådan blive stillet i tvivl af, at dele af de nedre niveauer kan udvise stor forandringsrobusthed (jf. Paloutzian et al., 1999), da organiserings-konstitueringslogik-

---

5 Tesen om nedadrettet kausalitet diskuteres af en række fysikere, biologer, psykologer, systemteoretikere og filosoffer i *Downward Causation* (Andersen et al., 2000), og søges i andre sammenhænge forklaret kvantemekanisk (fx Stapp, 1999), bl.a. som grundlag for at forstå og forklare fænomenet 'mental force' (Schwartz, 1999), der henviser til det forhold, at man med intentionelle beslutningers kraft kan påvirke dele af hjernens måde at fungere på. For uddybning af forskellene mellem stærk, medium og svag nedadrettet kausalitet henvises til Emmecke et al. (2000).

ken ikke i sig selv siger noget om, hvor stærkt den nedadgående kausale effekt vil slå igennem på de lavere niveauers enkeltkomponenter, men blot siger, at muligheden for, at dette sker, er til stede. Dermed fordres det også, at man er nærmest konstitutivt opmærksom på, hvorledes forskellige måder at organisere disse nedre niveauer i forskellige former for stræbende engagement (level II) og selv-fortælling (level III) gør det muligt, at man lader de nedre niveauer (sine egenskaber og træk) komme til udtryk på forskellig vis.

Motivdispositionelle grundkomponenter som en *have-doing-side* of personality

Som nævnt er det min opfattelse, at man med en organisationsdynamisk forklaringslogik kan udvikle McAdams' framework fra at være en taksonomisk ordning af forskellige personlighedssider til at være en egentlig teoretisk forklaring af forholdet mellem disse sider. Dog er det min opfattelse, at der stadig er et 'missing link' i modelbygningen, som vedrører forholdet mellem de basale tendenser på niveau I og de personlige stræbender på niveau II (jf. igen Tønnesvang, 2005, del IV). Ifølge McAdams er det karakteristisk for de basale tendenser, at de *ikke* får os til at *gøre* noget bestemt i nogen bestemt form for konativ rettethed. Extraverterede mennesker er – som han skriver (1996, p. 305) – ganske enkelt extraverterede; om de prøver på at være det eller ej er irrelevant i forhold til, om de er det eller ej. På den anden side er det netop karakteristisk for de handlings-processuelle anliggender på niveau II, at de implicerer intentionalitet og motiveret rettethed – hvormed de får deres karakter af personlige *stræbender*. Som Emmons (1999, p. 28) har bemærket i sin brug af McAdams' tænkning, så er personlige stræbender på niveau II individuelt unikke virkninger af motivdispositioner, der dog samtidig ikke kan reduceres til det motivdispositionelle system, som de er virkninger af. Personlige stræbender er i deres individvariationer andet og mere end blot konkretiserede og kontekstualiserede versioner af et mindre antal globale motiver (ibid.).

Et af de centrale spørgsmål (ift. min påstand om et 'missing link'), som herefter står ubesvaret, er, hvilken art af motivdisposition der – som en del af menneskets konstitutive konative udrustning (på *having-side* niveau) – overhovedet får individer til at engagere sig i deres specifikke individuelle stræbender (på *doing-side* niveau). Et andet og lige så centralt spørgsmål er, hvorledes en sådan motivdispositionel *have-doing-side* kan indskrives i McAdams' niveautænkning. Jeg skal besvare de to spørgsmål efter tur i den nævnte rækkefølge:

I forhold til spørgsmålet om, hvad der driver mennesker til at engagere sig i bestemte former for personlig stræben, så overvejer Emmons (p. 39)

den mulighed, at forskellige personlige stræbender har det til fælles, at de på forskellig vis indfrier tre basale behovsgrupperinger, nemlig:

- (a) behov for sikkerhed og kontrol,
- (b) behov for social samhørighed og
- (c) behov for selvværd og kompetence.

Med lidt variation minder disse behovsgrupperinger om Maslows indkredsning af de psykologiske behov for sikkerhed (a), kærlighed (b), selvagtelse (c) og selvaktualisering via kognitiv og æstetisk udfoldelse (kompetenceelementet i c). Men modsat Maslow tales der *ikke* om en bestemt hierarkisk ordning af behovene, ligesom de emmonske behov *ikke* er funderet i en humanistisk antagelse om, at de er udtryk for en indre kerne, der udfolder sig efter en logik, hvor kultur og sociale relationer reduceres til middel for disse udfoldelser (Tønnesvang, 2005a). Der er ikke noget i Emmons' teori eller i mine synspunkter, der underkender, at kulturel praksis og sociale relationer er konstituerende elementer i de basale behovs udvikling. Den individuelle personlighedsdannelse kan ganske enkelt ikke forstås, hvis ikke man inkluderer de sociale, kulturelle og materielle forbundetheder, som den dannes gennem og af, og som den fortsat realiserer sig i og med. I nærværende artikel er det blot ikke disse sociale, kulturelle og materielle forbundethedsbetingelser, der er til behandling men *den strukturelle forståelse* af personlighedens niveauer. Og denne strukturelle forståelse kan man godt tale om uden at inkludere konkrete sociale, kulturelle og materielle forbundetheder – hvis blot det er tydeligt, at og hvorledes de er del af den teoretiske konstruktion.

Ifølge Emmons kan forholdet mellem basale behov og individuel stræben forstås på den måde, at variationer i måden, hvorpå man indfrier de basale behov er et resultat af individers implicite og førbevidst aktiverede forestillinger om, hvordan tilfredsstillelsen af disse behov kommer i stand. Selvom der altså er en uendelig variation i menneskers måde at være engageret i forskellige former for livsaktivitet, så søger man – ifølge Emmons – med hver sit sæt af individuelle stræbender at realisere en gruppe af fællesmenneskelige behov. Med mindre man er radikal socialkonstruktionist, så er der for så vidt ikke noget at indvende mod et sådant synspunkt. Det svarer i al væsentlighed til de bredt accepterede evolutionære synspunkter, at menneskers forskelligheder beror på forskelle i et fælles, artsbestemt bio-psykedesign (Buss, 1999).

Det, som jeg ift. mine teoriudviklinger andre steder (fx Hansen, 2001)⁶ finder interessant, er bl.a., at de emmonske behovsgrupperinger er beslægtet med de grundformer af *motivational rettethed*, der identificeres i et selv-

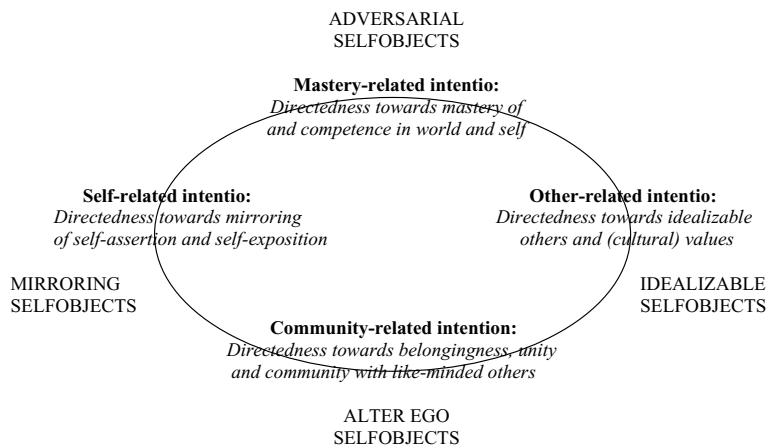
---

6 Jeg skal gøre opmærksom på, at den Hansen, der her henvises til, er den Hansen, der i dag hedder Tønnesvang.

selvobjektteoretisk perspektiv, hvor man arbejder med fire grundformer af motivationel rettedhed, dvs. fire artsspecifikke dispositioner for at være motiveret til at gøre noget med sig selv i sine forbundetheder med omgivelserne. At disse fire grunddispositioner betegnes motivationelle *rettetheder* skyldes, at de har intentionalitetens form og således er, hvad de er i og med deres måde at være rettetheder *mod* omgivelserne og samtidig være rettet af bestemte sider *af* disse omgivelser, som de er rettetheder *mod* (Bertelsen, 2000). Selvom der altså er tale om individbårne dispositioner, så er individ-siden kun den ene komponent i rettetheden *mod/af*. Den anden komponent er dét i omgivelserne, som individets motivationelle dispositioner rettes *af* og udvikler sig i samspil med. Både individsiden og omgivelsessiden er således komponenter i den motivationelle rettedhed, der på en og samme tid er individuelt og relationelt/kulturelt forankret. Sagt på en anden måde: en bestemt persons måde at være motiveret på er en spændingsrelation mellem hans *parathed* til at være motiveret på en bestemt måde *og* måden, hvorpå omgivelserne fremelsker, faciliterer eller på anden vis responderer på og vitaliserer denne motivationsparathed. At spændingsrelationen har intentionalitetens form betyder, at den er bipolar med en intentio-side og en intentum-side, hvor intentio henviser til rettetheden *mod* mens intentum henviser til rettetheden *af*. Den individuelle parathed til at være motiveret på en bestemt måde er således udtryk for – hvad man kan kalde – en *intentio-parathed*, dvs. en parathed til at rette sig *mod*, de bestemte sider af omgivelserne, som man oplever, at det er værd at lade sig rette *af*. I den udstrækning, man lader sig rette *af* bestemte sider af omgivelserne, da udgør disse bestemte sider intentionalitetsrelationens intentum-side.

Som nævnt arbejder man i det selv-selvobjektteoretiske perspektiv med fire grundformer af sådanne motivationelle rettetheder (eller intentio-parathed). Disse er skitseret i modellen i figur 3 og karakteriseres nedenfor

Figur 3. Grundformer af motivationel rettedhed

1. I modellens venstre side ses en såkaldt *selvhenhørende intentio-parathed*, dvs. en motivationel rettethed mod at blive spejlet af omgivelserne på sine individuelle selvudtryk (selvhævdelse og selvfremsstilling) – og en heraf følgende udvikling og opretholdelse af forskellige former for ambition og gejst over at ville noget med sig selv og sin egen skabertrang. Denne form for motivationel rettethed manifesterer sig for barnet som et, »se mig som den, jeg er«, og for den »godt nok« udviklede voksne som et afdæmpet behov for forståelse og anerkendende respons af omgivelserne på sin måde at komme til udtryk med sig selv, sine ambitioner, sin kreativitet m.m. Omgivelsernes spejlende respons fungerer så som *intentum* for den selvhenhørende intentio-parathed, der jo i sig selv kun er halv, hvis ikke den ses i sammenhæng med *intentum*-siden. Dermed understreges det, at sociale, kulturelle og materielle elementer er konstituerende elementer i personlighedens dannelse. I selv-selvobjektteoretisk sprogbrug kalder man de *intentum*-sider ved omgivelserne, der på optimalt afstemt vis udfordrer, vitaliserer, understøtter og opløfter en persons selvsammenhæng og livsengagement for *selvobjekt-fænomener*. Metaforisk set er selvobjekt-fænomener en art 'psykologisk ilt', der gør det muligt for mennesker at realisere eksistens på samme vis som organisk ilt muliggør forekomsten af aerobe organismer: uden organisk ilt forgår aerobe organismer, og uden psykologisk ilt krakelerer den menneskelige *eksistens*. Den selvhenhørende intentio-parathed modsvarer af såkaldte spejlende selvobjekter.
2. I modellens højre side ses en såkaldt *andenhenhørende intentio-parathed*, dvs. en motivationel rettethed mod dét, som er større end én selv – og en heraf følgende udvikling og opretholdelse af idealer, værdier og psykiske målstrukturer, som danner retningsbarometer for et meningsfuldt liv med oplevelsen af, at det nytter at gøre noget ved og for tingene i verden. Denne form for motivationel rettethed manifesterer sig for barnet som et, »vis mig, hvem jeg kan blive«, og for den »godt nok« udviklede voksne som modne evner til at beundre, begejstres over og lade sig inspirere af forbilledlige andre og kulturelle frembringelser og værdier. Den modsvarende *intentum*-side består af betydningsbærende selvobjekter, der har tilværelsesåbnende og tilværelsesorganiserende funktioner ift. personens søgen efter (og mulighed for at internalisere) mening og retning i tilværelsen.
3. I modellens nedre midterposition ses en såkaldt *fællesskabshenhørende intentio-parathed*, dvs. en motivationel rettethed mod bekræftende samvær med andre – og en heraf følgende dannelse og opretholdelse af forsikrende oplevelser af at være sådan én, der ikke bare er en individualitet, men *også* er gjort af samme grundstof som andre mennesker, hører til blandt, kan forstå og selv blive forstået (op til et vist punkt) af disse.

Denne form for motivationel rettethed manifesterer sig for barnet som et, »lad mig være ligesom dig«, og for den »godt nok« udviklede voksne som en resonant følelse af 'vi-hed' og en hertil knyttet decentreret forståelse for, at 'sameness is difference' som forudsætning for accepten af menneskelige forskelligheder. Den modsvarende intentum-side består af samhørighedsskabende selvobjekter, der understøtter udviklingen af en basal tillid til det fællesmenneskelige ved at udvise en åben, accepterende og inkluderende omgang med den anden som ligeværdig deltager i socialt samvær og samspil.

4. I modellens øvre midterposition ses en såkaldt *mestringshenførende intentio-parathed*, dvs. en motivationel rettethed mod at udvikle og omsætte sine medfødte og erhvervede evner, talenter, færdigheder og sin særlige kognitive og handlemæssige stil i et optimalt afstemt forhold til sine ambitioner, idealer og resonerende kontakt med det fællesmenneskelige. Denne motivationelle rettethed manifesterer sig for både barnet og den »godt nok« udviklede voksne som et, »udfordr mig uden at knægte mig«, således at den »godt nok« udviklede voksnes robusthed over for modspillende modspil er større end for barnet. Den modsvarende intentum-side består således af udfordrende selvobjekter, der i en empatisk modus og uden intention om at knægte den andens person udfordrer dennes forståelses- og handlekompetencer i deres vækstlag (dvs. zone for nærmeste udvikling).

I forhold til McAdams' framework er pointen så, at de fire motivationelle rettetheder (intentio-paratheder) kan betragtes som motivdispositionelle kerneingredienser i den *have-doing-side*, der – efter min opfattelse – mangler mellem *having-* og *doing-siden* i hans taksonomi. Denne *have-doing-side* skal i så fald lokaliseres på et niveau I ½, hvor den henviser til en almen konativ konstituering (på *having-niveau*). Og da denne konstituering er en *konativ* konstituering, vil det netop være i og med forekomsten af denne, at mennesker overhovedet engagerer sig i deres personlige stræbender (på *doing-niveau*). Når Emmons derfor taler om, at personlige stræbender er individuelt unikke men også i en eller anden uspecificeret form synes at være individuelt varierede måder at realisere basale behov, så er det altså min tese, at denne uspecificeretthed kan specificeres nærmere på den måde, at de personlige stræbender er udtryk for individers forskellige måder at realisere deres grundformer af rettethed i en bred vifte af individuelt varierede tilværelsesengagementer. Sammenhængene mellem de fire motivationelle rettetheder (eller intentio-paratheder) på den ene side og Emmons's basale behovsgrupperinger på den anden side skal i så fald forstås på den måde, at:

- den selvhenførende intentio-parathed er en intentionalitetspsykologisk bestemmelse af Emmons' behov for selvværd;
- den andenhenførende intentio-parathed er en intentionalitetspsykologisk bestemmelse af Emmons' behov for sikkerhed;
- den fællesskabshenførende intentio-parathed er en intentionalitetspsykologisk bestemmelse af Emmons' behov for social samhørighed;
- den mestringshenførende intentio-parathed er en intentionalitetspsykologisk bestemmelse af Emmons' behov for kompetence.
- Emmons' behov for kontrol er så en kombineret manifestation af den andenhenførende og den mestringshenførende intentio-parathed.

En teoretisk gevinst ved at udrede forbindelserne mellem Emmons' behovsgrupperinger og de fire motivationelle rettetheder og med dette som afsæt inkludere den nævnte have-doing i McAdams' framework er, at den figursætter behovet for at rette en eksplicit forskningsopmærksomhed mod de udviklingspsykologiske formationer af de fire motivationelle rettetheder i en dynamisk-strukturel selvorganisering, der kan være mere eller mindre over- eller underskudspositioneret (Tønnesvang, 2005). De fire former af motivationel rettethed vil i en overskudspositioneret selvorganisering fortrinsvist manifestere sig som en parathed til i sin stræben at være respondende, fleksibel, gensidig, åben, vækst- og mulighedsorienteret i sit forhold til omgivelserne. I underskudspositionen vil de derimod karakteristisk manifestere sig som en parathed til at være reagerende, ensidig, rigid, lukket, mangel- og sikkerhedsorienteret (ibid.). Givet at et individ er stræbende engageret i bestemte livsprojekter med et bestemt indhold, og at dette individ med sin bestemte kognitive stil og sin selvforståede identitet/selvfortælling forvalter sine personlighedstræk, så vil man med en teoretisk opmærksomhed på personlighedens have-doing-side være nysgerrig efter at vide, i hvilken grad disse eksistens-markeringer er udtryk for en dynamisk-strukturel selvorganisering på et kontinuum med de over- og underskudspositionerede tilstande som yderpunkter.

Udover den særlige opmærksomhed man dermed vil have på motivdispositionens dynamiske tilstand, åbner have-doing-siden i det hele taget mulighed for at rette en forskningsopmærksomhed mod de mere implicitte dele af individets ekspliciterede selvfortælling og handlingsprocessualitet; herunder dets implicitte selvværd i spil med dets eksplicitte selvværd, dets implicitte hukommelse i spil med dets eksplicitte hukommelse, og – som allerede berørt – dets implicitte motivation i spil med dets eksplicitte motivation m.m.

Internaliseret selv-regulering

Spørgsmålene om betydningen af implicite og eksplicite elementer i individers overskuds- og underskudspositionerede måde at regulere sig selv på, er beslægtet med de spørgsmål, som Deci & Ryan (2000) stiller i deres studier af internaliseret selvregulering. I overensstemmelse med min tese om, at de fire former af motivationel rettethed er komponenter i en artstypisk motivdisposition, så arbejder Deci & Ryan med en tese om, at der findes bestemte *...innate needs that concerns the deep structure of the human psyche and are essential for ongoing psychological growth, integrity, and well-being*. Deres påstand er, at der findes tre grundbehov, hvis tilfredsstillelse og realisering anses for at være essentiel i en fuldtonet personlighedsudvikling, uanset hvilken kultur man måtte befinde sig i (p. 231). Disse tre behov er behovene for hhv. kompetence, relaterethed og autonomi, som de således anser for at være »...life-span tendencies toward achieving effectiveness, connectedness, and coherence« (p. 229).

Deci & Ryan arbejder med et organismisk-dialektisk grundsyn i forståelsen af motivation som et forhold mellem formerne *intrinsisk* og *ekstrinsisk* motivation på den ene side og disse formers hhv. *interne* og *eksterne* lokalisering på den anden side. Mens intrinsisk motivation er 'autotel' og selvopfyldende i/ved selve aktivitetsudfoldelsen, så er ekstrinsisk motivation altid forbundet med et telos, der rækker ud over aktiviteten i sig selv. Aktiviteter, der er ekstrinsisk motiveret, har m.a.o. pr. definition et formål i en større sammenhæng, som de er del af, og som de har en mere eller mindre udtalt instrumentel-operationel funktion i forhold til. Dette betyder dog ikke, at det så alene er den intrinsiske motivation, der for en psykologisk betragtning kan anses for at være 'god' motivation, mens ekstrinsisk motivation så pr. definition skulle være dårligere. Selvom intrinsisk motivation i en psykologisk optik nærmest pr.definition må anses for at være positiv i og med dens forbundethed med tilstande af flow (Csikszentmihalyi, 1999), selvfor-glem-melse og selvhengivenhed (Pahus, 1995), så kan man ikke derfra slutte, at ekstrinsisk motivation så er forbundet med noget negativt. Dét, som for en psykologisk betragtning afgør om en ekstrinsisk motivation er 'god' eller 'dårlig', er et spørgsmål om, i hvilken grad og form en bestemt måde at være ekstrinsisk motiveret på er internaliseret, og i hvilken grad den som følge heraf er forbundet med tilfredsstillelse og realisering af de tre grundbehov. Den centrale skillelinje i forståelsen af forholdet mellem (psykologisk set) god og dårlig motivation går m.a.o. ikke mellem ekstrinsiske og intrinsiske motivationsformer men derimod mellem hhv. intern og ekstern lokalisering og regulering af sin måde at være motiveret på.

Hvorvidt motivation er intern eller ekstern lokaliseret og reguleret bliver dermed en central parameter i forståelsen af, hvordan og hvorfor individer drives til at ville og gøre det, de vil og gør. Forståelsen af dette *requires dynamic theorizing that links varied phenotypic desires and goals to underly-*

ing needs, that the person may not even be directly aware of at the time (p. 232). Og sagen er ikke klaret med blot at hævde, at bestemte motivationer er enten internt selvkørende eller eksternt straf/belønningsstyret. Der findes mellemveje, hvor man kan være mere eller mindre eksternt motiveret på trods af, at man er præget af indre psykologiske forhold, og at det er en selv, der har forskellige grunde til at ville/gøre et eller andet bestemt. I deres analyser af sådanne mellemveje skelner Deci & Ryan mellem fire former for regulering af ekstrinsisk motivation (hhv. *ekstern, i nogen grad ekstern, i nogen grad intern og intern*) og dertil hørende typiske reguleringsstile (hhv. *ekstern, introjiceret, identificeret og integreret*). Logikken er som følger:

- Ved **ekstern motivationel regulering** orienterer (og tilpasser) man sig efter ydre standarder for belønning og straf på bestemte handlinger. Det er denne form for motivationel regulering, som behavioristerne fokuserede på. Den er forbundet med en *ekstern reguleringsstil*.
- Ved **delvis ekstern motivationel regulering** orienterer man sig efter introjicerede billeder af, hvad man skal gøre for ikke at opleve skyld og skam over ikke at leve op til de ukritisk indoptagede standarder for korrekt opførsel, som den introjicerede regulering består af. Selvom introjiceret regulering bæres af personen selv, så er der tale om en form for styring efter indre fremmedlegemer, der ikke er integreret i den personlige helhed. 'They are swallowed whole and without digestion', som Fritz Perls så nogenlunde ville sige, og resulterer som sådan i en *introjiceret reguleringsstil*.
- Ved **delvis intern motivationel regulering** orienterer man sig efter ego-syntone værdier, dvs. værdier, som man identificerer sig med og ønsker at leve op til, fordi man finder dem rigtige, personligt værdifulde og i overensstemmelse med ens selv-billeder (synonymt med identitet og/eller selv-narrativ). Der er med andre ord tale om en *identificeret reguleringsstil*.
- Ved **intern motivationel regulering** orienterer man sig med en høj grad af autonomi og selvbestemmelse efter helheden af den, man er, og de personlige interesser og glæder, man har, ved at udfolde sig som det selv, man har arbejdet sig frem til at være i overensstemmelse med. Den internt motivationelle regulering er forbundet med kongruens mellem de forskellige sider af ens person og manifesterer sig som en *integreret reguleringsstil*.

Ud af Deci & Ryans redskaber til empiriske studier af motivation og internaliseret selvregulering (jf www.psych.rochester.edu/SDT/measures/index.html), er det deres 'General Causality Orientation Scale', der er det centrale redskab til at undersøge motivationelle reguleringsstile. Denne testskala anvendes netop i undersøgelser af, i hvilken grad forskellige individer er:

- **Autonomi orienteret**, hvormed *ikke* menes, at man er selvberørende, men derimod at man generelt regulerer sin adfærdsmotivation under genuin hensyntagen til sine personlige interesser og værdier og med en blanding af intrinsiske, integrerede og identificerede reguleringsstile. Denne orientering vil i selv-selvobjektteoretisk sprogbrug være polariseret i retning af en selvorganisatorisk overskudsposition.
- **Kontrol orienteret**, hvorved menes, at man regulerer sin adfærdsmotivation ud fra kontrolforanstaltninger og direktiver for, hvorledes man bør handle, og med en blanding af ekstern og introjiceret reguleringsstil. Denne orientering vil i min sprogbrug være polariseret i retning af en selvorganisatorisk underskudsposition.
- **A-personlig orienteret**, hvormed menes, at man *ikke* er intentionelt involveret i at regulere sin adfærd, hvad enten dette skyldes fraværende handleparathed eller forskellige former for tvang. Der er tale om en mangel på intentionel handling: »All forms of extrinsic regulation, even the most controlled, involved intentionality and motivation, so **amotivation stands in contrast to intrinsic and extrinsic motivation**, for it represents the lack of both types of motivation and thus a complete lack of self-determination with respect to the target behavior« (Deci & Ryan, 2000, p. 237)

Deci & Ryan's empiriske studier er mangfoldige, og jeg skal ikke gå i dybden med dem men blot gengive deres konstatering af, at flere af disse viste, at »...more fully internalised regulation was associated with greater behavioral persistence, more effective performance, and better mental and physical health« (p. 241). Resultater af denne art vil næppe overraske den praktiserende psykolog, der er vant til at arbejde med menneskelige grundproblemstillinger, men de understreger behovet for at have internaliseringsdynamiske forhold i forskningskikkerten, hvis man vil forstå, *hvorfor* og *hvordan* noget bestemt driver og former menneskers liv, som det gør, herunder om dette noget er forankret i et kontrolorienteret og underskudspositioneret selv eller i et autonomiorienteret og overskudspositioneret selv:

»As with the case of an unusually strong desire for food, we would consider an unusually strong desire to be with other people not to be a reflection of a strong innate need for relatedness but instead to be a result, in part at least, of previous experiences in which the basic needs are thwarted. Similarly, an unusually strong desire to be in control of a situation would be viewed as resulting not from a strong need for competence or autonomy but rather from experiences of those needs being thwarted. Like an unusually strong desire for food, an unusually strong desire to be in control is likely to be compensatory« (ibid., p. 232).

Relationen mellem the have-doing-side og the having-side

Vender vi igen tilbage til spørgsmålet om have-doing-siden og min placering af de fire grundformer af rettethed på dette niveau I ½, så taler det for en løsning af den art, at de fire rettetheder ikke kun kan relateres opad mod modellens niveau II (og niveau III, som vi skal se), men også går nedad mod niveau I. Sagen er den, at de basale tendenser – som på having-niveau specificeres med Big Five (BF) – også kan relateres til de fire rettetheder. En mere omfattende diskussion af disse mulige forbindelser findes i Hansen (2001, kap. XI), hvorfor jeg her blot skal nævne:

- at extraversion er relateret til den selvhenførende intentio-parathed;
- at omgængelighed er relateret til den fællesskabshenførende intentio-parathed;
- at pligtopfyldenhed er relateret til den andenhenførende intentio-parathed;
- at intellekt/åbenhed for erfaringer er relateret til den mestringshenførende intentio-parathed, og
- at neuroticisme *ikke* er relateret til en specifik rettethed men i stedet kan forstås som en konkretisering af selvets grundstemning, der – som det vil fremgå – er relateret til fortællingers narrative tone på McAdams niveau III.

Mens jeg tidligere (Hansen, 1999; 2001) havde en formodning om, at der ville kunne findes direkte sammenhænge mellem bestemte træk og motivationelle rettetheder, så mener jeg i dag, at det er mere realistisk at forvente et konstituerings/organiserings-logisk forhold. Selvom vi altså næppe ud fra et bestemt personlighedstræk kan aflede en bestemt involvering af motivationel rettethed eller personlig stræben, så er det fortsat sandsynligt, at vi kan finde visse korrelationsmønstre mellem bestemte træk og motivationelle rettetheder. I det hele taget vil jeg forvente, at vi på alle niveauerne i modellen kan finde korrelationsmønstre på tværs: mellem træk, motivationel rettethed og bestemte stræbensformer, kognitiv stil og livsnarrativ som udtryk for bestemte konstituerings/organiserings-sammenhænge. Som nævnt tidligere (se side 355) har McAdams et al. fundet sammenfald mellem visse BF-træk og hhv. narrativ tone, narrativ tema og narrativ kompleksitet. Men hvor stærke niveausammenhænge man generelt vil finde (mellem alle fire niveauer), er fortsat åbne empiriske spørgsmål, der skal afgøres ved empiriske studier (se dog fx Deponte (2003); Little et al. (1992); Soenens et al. (2005); samt Zangh & Huang (2001) for begyndende afklaringer, samt Winter et al. (1998) for en generel behandling af forholdet mellem træk og motivation).

I forhold til det principielle i modellogikken er pointen dog stadig den, at det vil være forskellige sider af personers måde at være, handle og forstå sig selv på, der indfanges med hhv. de individuelle stræbender, den generelle

motivdisposition (og internaliserede selvreguleringsstil), livsnarrativer og personlighedstræk i de forskellige niveauer.

Relationen mellem the have-doing-side og the making-side

Med hensyn til den fortsatte opadgående vej fra niveau I ½'s *have-doing-side* til fortællinger på niveau III, kan der knyttes en forbindelse med reference til, at McAdams i sine fortællingsanalyser jo arbejder med eksistensmodaliteterne *agency & communion* som komponenter i afdækningen af fortællingers motivationelle temaer. Mens *agency*-temaer kommer til livshistorisk udtryk i form af fortællinger om selvhævdelse, dominans, selvudvidelse, besiddelse og beskyttelse af sig selv som en autonom og selvaktiv person, så kommer *communion*-temaer til udtryk i form af fortællinger om kærlighed, intimitet, sammensmeltning, omsorg og dét at være en del af en større sammenhæng. Et centralt element i fortællingsanalyserne er således afdækningen af, i hvilken grad *agency*- og/eller *communion*-temaer dominerer teksten (1996, p.308). (www.sesp.northwestern.edu/foley/instruments kan konsulteres for et nærmere indblik i McAdams kodningssystemer).

At netop *agency & communion* er motivationelle centraltemaer i niveau III's fortællinger er for så vidt i god overensstemmelse med mine betragtninger af niveau I ½, da de fire rettetheder netop må anses for at være motivdispositionelle manifestationer af *agency & communion*. Jf Tønnesvang (2002, pp. 93-97) så er forbindelserne mellem de fire rettetheder og *agency & communion* som følger:

»Agency refers to the individual's striving to separate from others, to master the environment [svarende til det mestringshenførende intentio], to assert, protect and expand the self [svarende til det selvhøvedende intentio]. The aim is to become a powerful and autonomous »agent«, a force to be reckoned with. By contrast, communion refers to the individual's striving to lose his or her own individuality by merging with others, participating in something that is larger than the self [svarende til det andenhenførende intentio], and relating to other selves in warm, close, intimate, and loving ways« [svarende til det fællesskabshøvedende intentio] (efter McAdams, 1993; i Tønnesvang, 2002, p. 95)

Tilknytning

I McAdams' taksonomi forbindes tilknytningsudvikling med dannelsen af fortællinger i form af deres *narrative tone*, hvormed menes den underliggende emotionelle indstilling, hvormed individet i sine fortællinger om sig selv afslører en gennemgående optimistisk eller pessimistisk tiltro til

sig selv, sine muligheder og verden som et godt eller dårligt sted at være. Kort sagt mener han, at den mest fundamentale relation mellem de fortalte livshistorier i det voksne liv og vores første to leveår kommer til udtryk i form af en bestemt narrativ tone (1993, p. 47), som relaterer sig bagud i en livshistorisk mere eller mindre sikker tilknytning til primære plejepersoner (1996, p. 311).

McAdams er ikke alene om at vægtlægge betydningen af en tidlig tilknytningsudvikling for den senere livsførelse. Siden Harlows forsøg med substitutaber i 1950'erne, Bowlbys formuleringer af tilknytningsteorien i slutningen af 60'erne og Ainsworths udvikling af The Strange Situation Test i starten af 70'erne, har tilknytningsforskningen udviklet sig i ganske frugtbare retninger med studier af bl.a.:

- relationer mellem børns tilknytningsstil og deres forældres tilknytningsrepræsentationer (Main et al., 1985),
- tilknytningsbetinget romantisk kærlighed og relationsstil (Hazan & Shaver, 1987),
- tilknytning og psykopatologi (Crittenden, 1995; Fonagy, 2001; Fonagy et al., 2002),
- tilknytningsstil og religiøsitet (Kirkpatrick, 1998; 2004),
- effekten af psykoanalytisk terapi på forandringer i tilknytningsstil/repræsentationer (Gullestad, 2003).

Et af de gennemgående træk ved disse studier er, at de underbygger synspunktet, at tidligt udviklede tilknytningsmønstre har en tendens til at forblive som de er i den grundlæggende indstilling til sig selv og omgivelserne. Postmodernistiske synspunkter til trods virker det som om, en tidligt funderet tilknytningsstil ikke står helt så meget til forhandling, som man antager i disse kredse. Hvorfor det da også forekommer plausibelt, at en tidligt udviklet tilknytningsstil danner grobund for en senere udviklet narrativ tone eller grundindstilling. I hvert fald er dette synspunktet hos McAdams, hvor det antages, at en udviklet sikker tilknytning tendentielt vil etablere et positivt tonet fundament for den senere forekommende identitetsdannelse, der forsyner livsnarrativet med håb og tillid og en udtalt men samtidig fastfunderet tro på, at man kan nå det, man brænder for (McAdams, 1996, p. 311). En usikker tilknytning vil derimod tendentielt etablere et negativt tonet fundament for den senere identitetsdannelse med udsigt til en mere dystert narrativ tone (ibid.).

Når jeg igen skriver *tendentielt*, skyldes det – også her svarende til den organisationsdynamiske logik – at vi *ikke* kan forvente at finde en entydig overensstemmelse mellem bestemte livshistoriske begivenheder og narrativ tone. En sådan en-til-en forbindelse ville jo netop være udtryk for en lineær kausaltænkning og være i modstrid med en konstituerings/organisering-logisk forståelse, hvor individet antages at være aktivt involveret i at internalisere

sere og organisere sit forhold til de begivenheder, som det 'udsættes' for. At der *ikke* kan antages at være en sådan lineær forbindelse, betyder dog ikke, at der ikke må forventes at være en mere kompleks konstituerings/organisering-logisk forbindelse, der netop manifesterer sig i *tendenser* til at udvikle bestemte mønstre af narrativ tone som følge af bestemte tilknytningskvaliteter.

Med denne præcision i præmissen for den organisationsdynamiske tænkning er pointen så, at de tidlige leveårs tilknytningskvalitet tendentielt skaber grobund for bestemte former for narrativ tone, som vil manifestere sig i en gennemgående optimistisk eller pessimistisk tonet livshistorie centreret omkring agency og/eller communion som motivationelle temaer. Med det forbehold, at en empirisk afdækning af narrative toners foranderlighed kan tænkes at vise, at man må skelne mellem flere linjer af narrativ-emotionel tone – hvor nogle i form af såkaldte 'background emotions' (Damasio, 1999) vil være mere stabile end andre, og hvor de enkelte linjers stabilitet vil variere som følge af individuelle forskelle i 'basic tendencies' og medfødt temperament mm. – så er pointen i McAdams' anskuelser, at de (i overensstemmelse med det generelle indtryk fra tilknytningsforskningen) identificerer den fundamentale betydning af tilknytning for den senere livsførelse og skabelse af identitet via selvnarrativer og livshistorier.

Når det drejer sig om livshistoriers agency-communion temaer, så er det til gengæld min klare opfattelse, at disse ikke kan forstås udtømmende med reference til tilknytningsvariationer, men at man dertil må inddrage den motivdispositionelle (*have-doing*) organisering af de fire rettetheder, og hvorledes denne er forbundet med mere eller mindre velintegrerede motivationelle reguleringsstile. Ud over at kunne være mere eller mindre positioneret mod en underskuds- eller overskudsposition, er det et centralt karakteristikum ved den motivdispositionelle struktur, at den kan være polariseret forskelligt (Bertelsen, 1994; Hansen, 2001), uden at dette i sig selv siger noget om, hvorvidt der er tale om en underskuds- eller en overskudsposition. Dels kan der være tale om en polarisering mod agency i fortrinsvist det selvhenførende intentio (power) og/eller det mestringshenførende intentio (achievement). Og dels kan der være tale om en polarisering mod communion i fortrinsvist det fællesskabshenførende intentio (intimacy) og/eller det andenhenførende intentio (affiliation og tagen del i et noget, der er større end selvet). Det som afgør, om der er tale om en polarisering, er, i hvor høj grad man har sit tyngdepunkt i en eller flere bestemte rettetheder. Det som så afgør, om en polarisering så er forankret i en overskuds- eller en underskudspositioneret tilstand, er et spørgsmål om, hvorvidt der er 'tilstande af kommunikation' (Winnicotts term) mellem motivkonstitutionens forskellige elementer eller ej. Er man i en overskudsposition og samtidig polariseret mod et bestemt intentio, vil man have de øvrige intentio-former inkluderet i sin polarisering. Man står så at sige i et eksistentielt forhold til de områder af sit motivkonstitutionelle grundlag, som man netop ikke er polariseret

imod. Er man derimod polariseret i en underskudsposition vil det typisk være med en ensidighed, hvor man er afskåret fra kontakt med, fornægter eller underminerer de øvrige intentio-former. Hvilket fx kan være tilfældet ved en ensidig selvhenførende polarisering, hvor optagetheden af ens egen person og eventuelt oppustede selvforestillinger er i figur på bekostning af ens opmærksomhed mod andet og andre som andet end et middel til næring af sin selvhenførende narcissistiske selv-inflation (Tønnesvang, 2005a). Eller det kan være tilfældet ved en ensidig andenhenførende polarisering, hvor man ideologisk forført og med fanatisk dedikation til et ophøjet idealbillede gør sig til dette billedes blindt adlydende tjener.

Et illustrativt bud på, hvorledes de tilknytningsteoretiske og de selv-selvobjektteoretiske elementer i det samlede framework kan komplementere hinanden, finder man i øvrigt hos Micha Popper (2001) i dennes studier af karismatiske lederskabsrelationer, hvor der argumenteres for, at de to tilgange i samspil kan bidrage til forståelsen af forholdet mellem et individs *potentiale til* og *motivation for* at blive (karismatisk) leder. Pointen er ifølge Popper, at personer med enten en sikker eller en undgående tilknytning typisk vil have tilstrækkelig ego-styrke til (og dermed tilstrækkeligt *potentiale for*) at besidde krævende lederposter, hvor de to typer af tilknytningssmønstre dog vil resultere i ganske forskellige ledertyper. Som eksempler på hhv. usikkert og sikkert tilknyttede ledertyper, identificerer Popper (pp. 97-98):

- den *personaliserede karismatiske leder*, der er udtalt selvcentreret samt instrumentel og udnyttende i sit forhold til andet og andre, og som i min terminologi vil blive opfattet som underskudspositioneret, og
- den *socialiserede karismatiske leder*, der har sig selv forankret i en selvoverskridende optagethed af de sager og personer, han er leder for, og som i min terminologi vil blive opfattet som overskudspositioneret.

Personer med ambivalent tilknytning har typisk et dårligere potentiale for at mestre egostyrke-krævende lederposter og vil typisk ikke fungere i sådanne. For at forstå, hvad der driver både usikkert og sikkert tilknyttede ledermennesker (der altså har lederpotentiale) til så faktisk også at *ville* have sådanne krævende lederposter, har man ifølge Popper brug for selv-selvobjektteoretisk (narcissisme)teori og i det hele taget teori om de mulige veje og vildveje i menneskets magt og statusstræben. Og da forståelsen af karismatiske ledere nødvendigvis må inkludere betragtninger af *både* disse menneskers potentiale til *og* deres motivation for at være ledere, må man arbejde med både de tilknytningsteoretiske og de selv-selvobjektteoretiske perspektiver på sagen.

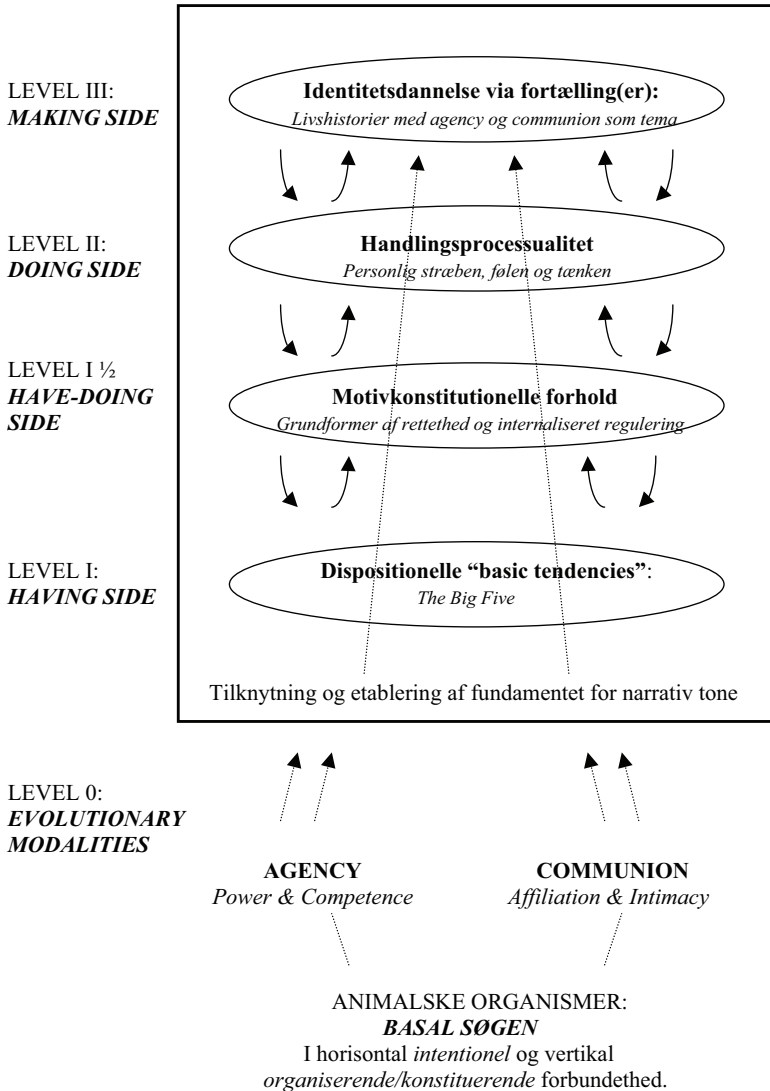
Den forskningsstrategiske grundmodel

Kommet så vidt er det blevet tid til at runde af med en illustration af den forskningsstrategiske grundmodel for studier af voksendudvikling i et personlighedspsykologisk perspektiv. Modellen er vist i figur 5, hvor det ses, at de fire niveauer skal forstås i opadgående retning som udtryk for, at der er tale om en nedefra-og-op konstituerende og oppefra-og-ned organiserende forklaringslogik. Modellen fastholder forholdet mellem livshistorier, handlingsprocessualitet, motivkonstitution og 'basic tendencies' med tilknytningsudvikling som gennemgående tema hen over alle niveauerne og agency-communion som de basale eksistensmodaliteter, det hele udspringer af og som det kommer an på at realisere på alle fire niveauer og med forskellige grader af internaliseret selvregulering.

Når modellen fremstilles som en model til studier af voksendudvikling, så skyldes dette særligt, at niveauet for identitetsdannelse forstået som udvikling af livsnarrativer først for alvor konsolideres i i forvaltningen af de sene ungdomsår og det voksne liv (McAdams, 1996). Dette betyder naturligvis ikke, at narrativer er uden betydning i personlighedens dannelse og udvikling forud for ungdoms- og voksenalderen. Det betyder blot, at selve formateringen af *livshistorier* som en overordnet organisering af enheden i og formålet med ens liv er en eksistentiel opgave, der først fremtræder som en sådan, når man har udviklet en erkendelsesmæssig parathed til at stille fundamentale spørgsmål til måden, hvorpå man som person er medskaber af de betingelser for at være og udvikle sig som en person, som man selv og andre lever under. Når eksempelvis Heidegger i sin tid talte om 'egentlighed', og Kierkegaard talte om synteser mellem timelighed og evighed, nødvendighed og mulighed m.m., så var de optaget af det *eksistentielle* menneske, som på forhånd måtte besidde de psykologiske kapaciteter til at se bag om sig selv som et projekt og en fortælling med en bestemt konstitution og en bestemt måde at forholde sig til denne konstitution. Sådanne erkendelsesmæssige kapaciteter til at se bagom og forholde sig til sig selv er ikke til stede, førend man træder trin i det voksne liv, hvorfor en forventning om at finde dem hos børn teknisk set vil være en *kategorifejl*, og et krav om, at børn skulle kunne præstere dem, vil være et *overgreb*. Børn er der så at sige ikke endnu. Men de er på vej, og mens de er det, indsamler de materiale til det grundlag, som det voksne menneske fortsætter udviklingen af. Med den forskningsstrategiske grundmodel vil man interessere sig for denne fortsættelses fortsættelse med en fastholdt opmærksomhed på betydningen af de fire fænomeniveaues indbyrdes sammenhænge og forandringslogikker, der skal afklares empirisk som led i den teoretiske forståelse af det voksne menneskes psykologik.

Der skal i forhold til dette gøres opmærksom på, at niveauerne i modellen ikke vedrører de mere eller mindre komplekse bevidsthedsniveauer, man kan udvikle sig på. De fire niveauer indkredser forskellige sider i personlig-

Figur 4. Den forskningsstrategiske grundmodel (som en variation ift. Tønnesvang, 2005)

hedens komposition, som må tages i betragtning, når man ønsker at udforske, hvorledes udviklinger af mere eller mindre komplekse livshistorier med forskellige narrative toner er forbundet med mere eller mindre komplekse former for handlingsprocessualitet, og hvorledes disse forhold er forbundet med mere eller mindre introjektstyrrede eller integrerede reguleringer af sin

måde at forvalte sig selv som en fortrinsvis under- eller overskudsmotiveret person i færd med at forvalte bestemte former for grundtræk og personlige egenskaber. Hvis det lyder kompliceret, så er det fordi, det *er* kompliceret at forstå psykologikken i den menneskelige eksistens. Og ved at fastholde dette kan modellen fungere som en forskningsstrategisk grundmodel for studier af voksenudvikling i et personlighedspsykologisk perspektiv.

REFERENCER

- ALLPORT, F. (1937). Teleonomic description in the study of personality. *Character and Personality*, 5: 202-214.
- ALLPORT, G. (1937). *Personality: a psychological interpretation*. New York: Holt Rinehart & Winston.
- ANDERSEN, P. B. et al. (eds.) (2000). *Downward causation*. Aarhus University Press.
- BERTELSEN, P. (1994). For evigt forbundet: de almenpsykologiske potentialer i Kohuts selvpsykologi. *Psyke & Logos*, 15 (1), 267-315.
- BERTELSEN, P. (2000). *Antropologisk Psykologi*. København: Frydenlund.
- BERTELSEN, P. (2005). *Free will, consciousness and self: Anthropological perspectives on Psychology*. Berghahn Books.
- BOENHKE, K. et al. (1998). The structure and dynamics of worry: theory, measurement, and cross-national replications. *Journal of Personality*, 66 (5): 745-782.
- BUSS, D. M. (1999). *Evolutionary psychology: the new science of mind*. London: Allyn & Bacon.
- CANTOR, N. (1990). From thought to behavior: »having« and »doing« in the study of personality and cognition. *American Psychologist*, 45 (6): 735-750.
- CANTOR, N. et al. (1991). Life tasks and daily life experiences. *Journal of Personality*, 59(3): 425-451.
- CONWAY, M.A. & PLEYDELL-PEARCE, C.W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107, 261-288.
- CRITTENDEN, P. M. (1995). Attachment and psychopathology. I: S. Goldberg, R. Muir & J. Kerr (eds.). *Attachment theory, social, developmental, and clinical perspectives: 367-407*. Hillsdale: Analytic Press.
- CSIKSZENTMIHALYI, M. (1999). If we are so rich, why aren't we happy. *American Psychologist*, 54 (10): 821-827.
- DAMASIO, A. (1999). *The feeling of what happens: body, emotion and the making of consciousness*. London: William Heinemann.
- DECI, E. L. & RYAN, R. M. (2000). The »what« and »why« of goal pursuit: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11 (4): 227-268).
- DEPONTE, A. (2003). Linking motivation to personality: causality orientations, motives and self-descriptions. *European Journal of personality*, 18: 31-44.
- EMMECKE, C., KÖPPE, S. & STJERNFELDT, F. (2000). Levels, emergence, and the three versions of downward causation. In P. B. Andersen et al. (eds.). *Downward causation: 13-34*. Aarhus University Press.
- EMMONS, R. A. (1999). *The psychology of ultimate concerns: motivation and spirituality in personality*. New York: The Guilford Press.
- FONAGY, P. (2001). *Attachment theory and psychoanalysis*. New York: Other Books.
- FONAGY, P., GERGELY, G., JURIST, E. L. & TARGET, M. (2002). *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. New York: Other Books.

- GULLESTAD, S. E. (2003). The adult attachment interview and psychoanalytic outcome studies. *Int. J Psychoanal*, 84: 651-668.
- HANSEN, J. T. (1999). Personlighedstræk og personlighedsorganisering: om forholdet mellem »the Big Five« og selvets rettetheder. *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi*, 6: 6-43.
- HANSEN, J. T. (2001). *Selvet som rettethed: en teori om noget af dét, der driver og former menneskeliv*. Århus: Klim.
- HAZAN, C. & SHAVER, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52: 511-524.
- KATZENELSON, B. (2004). *Drivkræfter, følelser og erkendelse*. København: Hans Reitzel.
- KIRKPATRICK, L. A. (1998). Attachment and religious representations and behavior. I: J. Cassidy & P. R. Shaver (eds.). *Handbook of attachment: Theory research, and clinical applications*: 803-822. New York: The Guilford Press.
- KIRKPATRICK, L. A. (2004). *Attachment, evolution, and the psychology of religion*. New York: The Guilford Press.
- KLINGER, E. (1977). *Meaning and void: Inner experiences and the incentives in people's lives*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- LITTLE, B. R. (1989). Personal projects analysis: trivial pursuits, magnificent obsessions, and the search for coherence. In: D. M. Buss & N. Cantor (Eds.). *Personality psychology: recent trends and emerging directions*: 15-31. New York: Springer-Verlag.
- LITTLE, B. R. et al. (1992). Personality and personal projects: linking Big Five and PAC units of analysis. *Journal of Personality*, 60(2): 501-525.
- MAIN, M., KAPLAN, N. & CASSIDY, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood. In: I. Bretherton & E. Waters (eds.) *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1-2): 66-104.
- MARKUS, H. & NURIUS, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist*, 41 (9): 954-969.
- MAYER, J. D. (2005). A tale of two visions: can a new view of personality help integrate psychology. *American Psychologist*, 60 (4): 294-307.
- MCADAMS, D. P. (1993). *The Stories we live by: Personal myths and the making of the self*. New York: The Guilford Press.
- MCADAMS, D. P. (1994). Can personality change? Levels of stability and growth in personality across the life span. In: T. F. Heatherton & J. L. Weinberger (Eds.). *Can personality change?:* 299-313. Washington, DC: American Psychological association.
- MCADAMS, D. P. (1996). Personality, modernity and the storied self: a contemporary framework for studying persons. *Psychological Inquiry*, 7 (4): 295-321.
- MCADAMS, D. P. et al. (1997). Stories of commitment: The psychological construction of generative lives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72 (3): 678-694.
- MCADAMS, D.P. et al. (2004). Traits and stories: links between dispositional and narrative features of personality. *Journal of Personality*, 72 (4): 761-784.
- MCCRAE, R. R. & COSTA, P. T. (1996). Toward a new generation of personality theories: theoretical contexts for the five-factor model. I: J. S. Wiggins (ed.). *The five-factor model of personality: theoretical perspectives*. New York: The Guilford Press.
- PAHUUS, M. (1995). *Fornuft og følelse: den følende fornuft og den vellykkede identitet*. Århus: Philosophia.
- PALOUTZIAN, R. F., RICHARDSON, J. T. & RAMBO, L. R. (1999). Religious conversion and personality change. *Journal of Personality*, 67 (6): 1047-1079.
- PARGAMENT, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: theory, research, practice*. New York: The Guilford Press.

- PETERSON, C. (1991). The meaning and measurement of explanatory style. *Psychological Inquiry*, 2 (1): 1-10.
- POPPER, M. (2001). *Hypnotic leadership: Leaders, followers, and the loss of self*. Westport: Praeger.
- RYAN, R. M. & DECI, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55 (1): 68-78.
- SCHWARTZ, J. M. (1999). A role for volition and attention in the generation of new brain circuitry. *Journal of Consciousness studies*, 6 (8-9): 115-142.
- SOENENS, B. et al. (2005). Identity styles and causality orientations: in search for the motivational underpinnings of the identity exploration process. *European Journal of Personality*, 19: 427-442.
- STAPP, H. P. (1999). Attention, intention, and will in quantum physics. *Journal of Consciousness studies*, 6 (8-9): 143-164.
- STERNBERG, R. J. (1997). *Thinking styles*. Cambridge University Press.
- TØNNESVANG, J. (2002). *Selvet i pædagogikken: selvpsykologiens bidrag til en moderne dannespædagogik*. Århus: Klim.
- TØNNESVANG, J. (2005). Elementer i religiøsitetens psykologik: sentiment, selvobjekt-funktionalitet, tilknytningsdimensioner. *Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi*, 16: 6-57; 157-199.
- TØNNESVANG, J. (2005a). Selvrealisering som bipolar fenomen. I: Brinkmann, S. & Eriksen, C. (red). *Selvrealisering: Kritiske diskussioner af en grænseløs udviklingskultur*: 251-279. Århus: Klim.
- WINTER, D. G. et al. (1998). Traits and motives: Toward an integration of two traditions in personality research. *Psychological Review*, 105: 230-250.
- ZANGH, L-F. & HUANG, J. (2001). Thinking styles and the five factor model of personality. *European Journal of Personality*, 15: 465-476.